

їнських глядачів, значну частину яких склали представники інтелігенції.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, життєвий світ української інтелігенції пізнорадянської доби був обумовлений особливостями переломної епохи між тоталітарною і ринковою епохами, і тому характеризувався певною невизначеністю, поєднував у собі різні ідеологічні домінанти і життєві цінності. Перспективи подальшого дослідження полягають у співставленні життєвих цінностей широких кіл інтелігенції і представників її творчого ядра.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андерфельс Б. Повседневность как плавильный тигль рациональности. *Социо-логос*. 1991. Вып. 1. Общество и сфера смысла. С. 17-23.
2. Капкан М. В. Культура повседневности. Екатеринбург: Изд-во Урал.ун-та, 2016. 110 с.
3. Лелеко В. Д. Культурология повседневности: становление и современное состояние. *Фундаментальные проблемы культурологии: в 4-х т. / Отв. ред. Д. Л. Спивак*. СПб: Алетея, 2008. Т. 1. Теория культуры. С. 377-390.
4. Рубльов О. С. Інтелігенція українська. *Енциклопедія історії України*. Т. 3. К.: Наукова думка, 2005.
5. Серто М. де Изобретение повседневности. 1. Искусство делать. СПб.: Изд-во Европейского Университета в С.-Петербурге, 2013. 330 с.
6. Шюц А. Структура повседневного мышления. *Социологические исследования*. 1988. № 2. С. 129-137.

REFERENCES

1. Anderfels B. (1991). Povsednevnost kak plavilnyj tigel racionalnosti [Everyday life as a melting pot of rationality]. *Socziologos. Issue 1. Obshhestvo i sfera smysla*, 17-23 [in Russian].
2. Kapkan M. V. (2016). Kultura povsednevnosti [The culture of everyday life]. Ekaterinburg: Izd-vo Ural. un-ta [in Russian].
3. Leleko V. D. (2008). Kulturologiya povsednevnosti: stanovlenie i sovremennoe sostoyanie [Cultural studies of everyday life: formation and current state]. *Fundamentalnye problemy kulturologii: v 4-kh t. / Отв. ред. Д. Л. Спивак*. SPb: Aletejya. Vol. 1. Teoriyakultury [in Russian].
4. Rublov O. S. (2005). Inteligencziya ukrayinska [Intellectual ukrainian]. Vol. 3. K.: Naukova dumka [in Ukrainian].
5. Certeau M. de (2013). Izobretenie povsednevnosti [The invention of everyday life]. 1. Iskustvo delat / M. de Certeau. S.-Peterburge [in Russian].
6. Shutz A. (1988). Struktura povsednevnogo myshleniya [The structure of everyday thinking]. *Sotsiologicheskie issledovaniia*, 2, 129-137 [in Russian].

УДК: 329.17+94(477) «1893/1914»
DOI 10.34142/2313-2345.2020.58.13

Єршомін В.І.

аспірант кафедри всесвітньої історії
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди
ORSID: <https://orcid.org/0000-0002-7215-3247>

ДІЯЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЛІГИ 1893-1914 рр. У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ: ДО ПИТАНЬ ПРО ВИТОКИ ПОЛЬСЬКОЇ НАЦІОНАЛ-ДЕМОКРАТІЇ

У статті визначено та охарактеризовано діяльність польської Національної ліги в Східній Галичині впродовж 1893-1914 рр.. Розкрито її організаційну структуру, процес формування ідеологічної платформи та участь ендецького табору в цьому процесі. Автор аналізує суспільно-політичну ситуацію та умови, в яких розвивається національно-демократичний рух у Східній Галичині, а також його роль у формуванні Другої Речі Посполитої.

Ключові слова: Східна Галичина, поляки, націонал-демократи, Польська Національна ліга, Союз Польської Молоді «ZET».

The article identifies and characterizes the political activity of the Polish National League in Eastern Halychyna during 1893-1914. In particular, the structure of this organization, the genesis of its ideological platform and the Endecja camp's role in this process are considered. The author analyzes the socio-political situation and the real context in which the Polish National Democratic Movement was developed in Eastern Halychyna, as well as its role in the formation of the intellectual and political elites of the Second Polish Republic.

The great influence of the National League on the Eastern Halychyna's Polish community, its political consciousness and sense of identity became possible due to the activities of leaders of this

organization as well as to the well-developed network of its regional centers both in Lviv and on the periphery. The influences of the Polish National League were also noticeable in various organizations (namely - educational, cultural, school, academic, economic, etc.). The Polish National League was an effective instrument to influence on Polish public opinion – magazines, newspapers, specialized and professional editions. Thus, the Polish National League's activity during 1893-1914 was a perfect "political school" for the Polish intellectual and political elites, which began to build an independent Second Polish Republic since 1918. In addition, it was the National Democrats who became the key force that in the early 20th century influenced the deepening/resolution of the Polish-Ukrainian conflict.

Key words: Eastern Halychyna, Poles, National Democrats, Polish National League, Union or Association of the Polish Youth «ZET».

Аналіз актуальних досліджень.

Станом на сьогоднішній день вивчення польсько-українських взаємин є одним з пріоритетних напрямків української та польської історіографії, а тому – репрезентоване багатьма працями. Якщо йдеться про дослідження вітчизняною історичною наукою відносин між українцями та поляками на початку ХХ ст., то в цій царині маємо справу з край обмеженою кількістю праць [Аркуша 2005; Зелінський 2016; Качмар 2002; Чорновол 1999], особливо, якщо поглянемо крізь призму певних політичних угруповань по інший бік Сяну. Хоча польські націонал-демократи й залишили по собі досить об'ємну політично-публіцистичну спадщину, цей політичний табір, на жаль, досі не став предметом комплексного дослідження в українській історіографії. Серед іншого, вітчизняними науковцями донині не окреслено роль і місце найвизначніших представників польського націонал-демократичного руху (як на центральному, так і на регіональному рівнях) в історії політичної думки. Водночас в сучасній польській історіографії націонал-демократія займає одне з ключових місць [Archiwum Narodowej Demokracji 2013; Dawidowicz 2006; Dokumenty do historii 2015; Kulak 1994; Sikorski, Wątor 2015; Wolsza 1992; Wysocki 2014 та ін.], в т.ч. якщо йдеться про конструювання їх політичного поля та діяльності у східно-галицькому регіоні [Sikorski, Wątor 2015; Sobczak 2007; Wątor 1993; Wątor 2002; Werner 2015].

Постановка проблеми. Поряд із формуванням «брендovanого» образу Галичини «австрійських часів» водночас триває конструювання різних історико-політичних наративів: «австрійського парламентаризму», «сеймової діяльності» тощо. Найбільш суперечливим із них станом на сьогодні є саме образ польсько-українських відносин в

Галичині на початку ХХ ст., що поступово перетворюється на негативний міф. Чи не найважливішою складовою цього питання є окреслення ролі польських націонал-демократів, їх присутність в соціально-політичному житті цього коронного краю, вплив на формування українського національного руху через ототожнення «свій-чужий», що дозволяє краще зрозуміти амбівалентний характер польсько-українських стосунків у міжвоєнну добу. Саме націонал-демократи стали ключовою потугою, яка на початку ХХ ст. впливала на поглиблення/ вирішення польсько-українського конфлікту.

Мета цієї статті – спробувати проаналізувати ключові моменти діяльності ендеків крізь призму співпраці/антагонізму із українцями у Східній Галичині.

Виклад основного матеріалу. В Східній Галичині на початку ХХ ст. поляки домінували в економічному, політичному і культурному житті. Тут раніше, аніж в інших частинах поділеної Речі Посполитої почали виникати політичні партії і з'явилися польські кола в крайовому сеймі та віденському рейхсраті. Представники польської аристократії безперешкодно робили кар'єру в армії, при дворі і в державному апараті двоєдиної монархії. Становище поляків в Ціслейтанії було предметом заздрості їх «колег» в Німеччині і Російській імперії, але «польським П'ємонт» Галичина так і не стала, скоріше вона відіграла роль «політичного сховища» для емігрантів, що зазнали переслідувань в Королівстві Польському.

До вибуху Першої світової війни основною базою та опорою націонал-демократів у Галичині (в тому числі – у Східній) стала Національна Ліга¹. Вона концентру-

¹ Національна Ліга (1893-1926 рр.) – це таємна, елітарна організація, яка керувала діяльністю націона-

вала свої зусилля на діяльності, яка передбачала досягнення поступових успіхів у справі «внутрішньої суверенності» і згуртування польського народу, а також – на проведенні активної політики (легальними чи нелегальними методами) на всіх теренах колишньої Речі Посполитої [Sikorski, Wątor 2015: 16]. В цей період вдалося створити широку платформу, яка, фактично, стала підґрунтям для формування правого руху та діяльності націонал-демократів в подальші роки. Йдеться насамперед про такі організації як Національно-демократична партія в Російській імперії (1897 р., але легально діяла з 1905 р.), Національно-демократична партія Галичини в Австро-Угорщині (1904 р.) та Національно-демократичне товариство в Німеччині (1909-1910 рр.). Варто додати, що керівники Ліги намагалися також впливати на діяльність інших політичних сил, а саме – Партії людової (Stronnictwo Ludowe), Християнсько-людової партії (Stronnictwo Chrześcijańsko-Ludowe), Поль-

ьного табору (народових демократів або ендеків) на польських землях у складі трьох імперій та на еміграції. Вона виникла внаслідок реорганізації Польської Ліги (конспіраційної організації, створеної 1887 р. в Швейцарії з ініціативи полковника Зигмунда Мілковського). Національна Ліга повстала в 1893 р. завдяки Роману Дмовському, який разом з Яном Людвігом Поплавським та Зигмунтом Баліцьким утворювали керівне ядро Центрального Комітету, що свого часу контролював діяльність самої організації. Головними завданнями Національної Ліги стало творення для всіх польських земель «реальної» польської політики, «виховання» суспільства на засадах вшепольськості та, в кінцевому результаті, здобуття незалежності. Першу політичну програму організації виклав Р. Дмовський у брошурі «Наш патріотизм». Серед іншого, в ній говориться: «...Кожен політичний портрет Поляка – не зважаючи на те, де він створюється і проти кого спрямовується – мусить зважати на інтерес всієї нації...». Під час формулювання засад національного руху Роман Дмовський ставив на перше місце проблеми усвідомлення і боротьби за національні права, спираючись при цьому на селян, робітників, ремісників. Великий вплив Національної Ліги на польське суспільство, його політичну свідомість і почуття ідентичності став можливим завдяки діяльності її лідерів та добре розвиненій мережі осередків на всіх землях колишньої Речі Посполитої. Це було так зване «бунтарне, постлистопадове покоління», яке за визначенням Р. Вапінського (дослідника історії ендеції, який жив у добу ПНР), було готовим використовувати будь-які методи заради досягнення головної мети – незалежності [Wapiński 1980: 87].

ської партії поступовців-демократів (Stronictwo Postępowo-Demokratyczne), Католицько-народової партії (Stronictwo Katolicko-Narodowe) та ін. А в деяких випадках – як це було з Союзом польської молоді (Związek Młodzieży Polskiej) – націонал-демократи взагалі вдавалися до поглинання (sic!) [Sikorski, Wątor 2015: 16-17].

Завдяки організованій і скоординованій роботі лідерів Національної Ліги її програма знайшла підтримку серед широких мас польського суспільства. Від моменту заснування організації, одним з головних її цілей було політична та освітня «просвіта» народу. Скажімо, в січні 1899 р. було створено Товариство Національної Освіти, кількість членів якого становила 70 тисяч (переважно селяни та ремісники). Поряд з цим, націонал-демократи спрямовували свої зусилля на пробудження національної свідомості. Так, в 1898 р. була відновлена діяльність Союзу Польської Молоді ZET (ZMP – Związek Młodzieży Polski) – організації студентів, яка поступово перейшла під управління ендеків.

Націонал-демократам на початку своєї діяльності було важко утвердитися на політичній арені коронного краю Королівства Галичини і Лодомерії, де вже кілька десятиріч діяли і ділили сфери впливу інші польські політичні угруповання². Однак, зростання популярності ендеції, зокрема у Львові, виявилось «вражаюче швидким». Це доводило, що націонал-демократична ідеологія не була штучно привнесеною до

² На початку ХХ ст. в Східній Галичині мультиетнічна мозаїка породжувала постійні суперечності між українцями та поляками, а також спричинила глибоку трансформацію в політичній системі, коли поруч зі старими політичними течіями та партіями – ліберальних демократів та галицьких консерваторів, яких представляли дві партії: подоляки (назва походить від регіону Галицького Поділля) і станьчики (від імені легендарного блазня польських королів Станьчика, політичні гостроти якого стали взірцем середньовічної польської політичної думки, своєрідним символом патріотизму), – виникли Національно-демократична, Селянська та Соціально-демократична партії (у 1892 та 1895 рр. відбулося утворення політичних партій лівиці – Польської соціал-демократичної партії Галичини і Сілезії (далі – ПСДП) і селянського Польського стронніцтва людового (далі – ПСЛ) [Качмар 2002: 49].

Галичини, а відповідала місцевим настроям³. За визнанням С. Гломбінського, лідери загальнопольської ендеції, з'явившись у Галичині, знайшли в ній сформованого політичного однодумця, хоча раніше він не здогадувався про її існування. Про близькість націонал-демократичної ідеології принаймні частині галицьких демократів свідчить той факт, що С. Гломбінський переконував їхнього лідера Тадеуша Романовича, аби його угруповання прийняло назву й ідеологію націонал-демократії. Найбільше прихильників націонал-демократи знайшли серед східногалицької шляхти, яка сподівалася використати їх ідеологію в боротьбі з українським рухом. Але всі їхні спроби поширити вплив на людовців Східної Галичини залишилися безуспішними [Аркуша 2005: 152-153].

На початку ХХ ст. польський національно-демократичний рух у Галичині сконцентрував свої зусилля на роботі в численних культурно-просвітницьких і економічних інституціях, які здебільшого зосереджувалися в Східній Галичині через можливість ведення тут легальної діяльності⁴. Не менш важливу роль у поширенні ендецької ідеології відігравали загальноуніверситетські віча при Академічній читальні, в яких брали участь представники вищих навчальних закладів Львова. Ці зустрічі були по суті дискусійною платформою, свого роду «ендецькою, політичною кузнею кадрів». Адже на засіданнях віча обговорювалися насамперед такі теми: «переслідування поляків під пруським пануванням та бойкот пруських товарів; моральна підтримка польської молоді Королівства, яка боролася

за польські школи, бойкотуючи російські навчальні заклади; питання відокремлення Галичини тощо».

Окрім цього, погляди ендеції також користувалися популярністю в середовищі польських «Соколів»; у Товаристві народної школи (пол. – Towarzystwo Szkoły Ludowej); у сільськогосподарських гуртках (пол. – Kółka Rolnicze), де вони витісняли впливи людовців; у промислових і кредитних інституціях; у низці товариств, якими керували східногалицькі консерватори. Важливу роль у поширенні націонал-демократичної ідеології відіграло те, що в 1902 р. ендеки перебрали контроль над часописом «Слово польське» (пол. – Słowo Polskie), що входив до кола найпопулярніших у Галичині (в 1905 р. його наклад становив 20 тисяч примірників) [Аркуша 2005: 153].

Як зазначає О. Аркуша, стрімке утвердження ендеції в політичному житті Галичини відбулося під час т. зв. «акції Влодзімежа Козловського» (1902-1903 рр.), що стала відповіддю східногалицьких поляків на радикалізацію українського руху. Акція мала посилити організацію місцевих поляків, піднести їх національну свідомість, а також – інституалізувати національне життя поляків. Ініціаторами акції були східногалицькі консерватори, однак її справжніми ідеологами й організаторами виявилися саме націонал-демократи. Їх роль була влучно окреслена в обіжнику Народного комітету Української національно-демократичної партії (далі – УНДП): «Всеполяки надають тон – шляхтичі виконують – др. Козловський організує боєві сили» (1903 р.) [Аркуша 2005: 153]. Саме ця акція стала ключовим етапом у сприйнятті східногалицькою шляхтою ідеології націонал-демократів та надала їм можливість претендувати на лідерство в галицькій політиці, зокрема в її східних провінціях.

Однією з ключових структур, що діяли в Галичині та, відповідно, проводили активну діяльність на політичному полі, було Стронніцтво Демократично-Народове (СДН)⁵, створення якого припадає на 1904-

³ Уже наприкінці ХІХ ст. практично всі польські політичні сили в Галичині, що сповідували принцип національної солідарності, виступали проти ідеї Східної Галичини як українського «П'ємонту». Більшість політичних угруповань намагалися послідовно викоринити будь-які спроби українців на здійснення їхнього «національного проекту».

⁴ У 1897 р. вони заснували Видавничий союз (пол. – Związek Wydawniczy), у 1898 р. – Науково-літературний союз (пол. – Związek Naukowo-Literacki), а в 1902 р. – Школу політичних наук (пол. – Szkoła Nauk Politycznych). Важливим успіхом «Зету» стало встановлення контролю над найчисельнішою польською студентською організацією Львова – Академічною читальнею (пол. – Czytelnia Akademicka) [Wątor 1993: 67].

⁵ Лідерами партії були професор Львівського університету Станіслав Гломбінський та доцент Рільничої

1905 рр. Його регіональна мережа та відділення сформувалися на основі груп Національної ліги й осередків вище зазначених товариств. Територіально вони охоплювали Львів, Краків і деякі повіти Східної Галичини. У цей час у Галичині налічувалося кілька сотень членів СДН, і «це були переважно люди з великими впливами» [Аркуша 2005: 154]. Серед них виділялася польська інтелігенція Львова. Свідченням її симпатій до ендеції стало обрання у вересні 1904 р., по смерті Т. Романовича, депутатом Галицького сейму у Львові С. Гломбінського, який набрав утричі більше голосів, ніж його суперник. «Слово польське» амбітно назвало перемогу Гломбінського логічною заслугою «напряму, який виразно й поважно зазначився в публічному житті краю». У розпалі цієї організаційної роботи лідери націонал-демократів – Р. Дмовський, З. Баліцький, а дещо пізніше також і Я. Л. Поплавський – у зв'язку з початком революції в Російській імперії, виїхали до Королівства Польського. Це фактично стало переломним моментом, оскільки СДН у Галичині опинилося під контролем регіональних діячів, провідну роль серед яких відіграв С. Гломбінський [Wątor 1993: 84].

Організаційне оформлення СДН завершилося на XI з'їзді партії, що відбувся у Львові 8-9 грудня 1905 р. З'їзд ухвалив програму і засади організації СДН, обрав його Головний комітет у складі: С. Гломбінський (голова), Я. Гв. Павліковський, Леонард Тарнавський (заступники), Ернест Адам, Станіслав Валь та інші [Wątor 2002: 32]. У 1904-1914 рр. у центральних керівних органах СДН працювали 144 особи, у тому числі 53 були членами Національної ліги, а 88 репрезентували Східну Галичину [Wątor 1993: 103].

Найважливішою складовою політичної діяльності націонал-демократів в Галичині була парламентська робота в Галицькому сеймі та ціслейтанській Державній Раді. Найбільшим успіхом парламентської

політики СДН стало обрання в 1907 р. головою Польського кола у віденському парламенті С. Гломбінського [Wątor 1993: 107]. На парламентських виборах 1907 р., які вперше проходили на засадах загального голосування, СДН здобуло близько 20 % голосів виборців, що певною мірою відображає масштаби тодішнього впливу цієї партії на галицьке суспільство. Обрання С. Гломбінського стало можливим завдяки союзу ендеків з ліберал-демократами і внаслідок утворення Демократичної унії, що залишила консерваторів у меншості.

Голова Польського кола за своїм впливом не поступався галицькому наміснику і міністру у справах Галичини. С. Гломбінський згадував, що «голова Кола займав у Колі і в парламенті виняткове становище. Він був покликаний вести переговори з урядом і політичними силами, водночас він був головою всього сеймового Кола, він мав легкий доступ до цісаря і міг бути втаємничений у політичні справи, невідомі Колу й краю» [Wątor 2002: 169]. У парламенті С. Гломбінський продовжував лінію своїх попередників, що забезпечувала вплив поляків на державну політику і протидіяла втручанням віденського уряду в польсько-український конфлікт. Після призначення на посаду галицького намісника Міхала Бобжинського, якого підтримали краківські демократи, Демократична унія розпалася. Відповідно, головування С. Гломбінського в Польському колі було поставлене під сумнів.

У результаті парламентських виборів 1911 р. консерватори повернули собі головування в Колі, а парламентська група СДН, попри здобуття ендеками близько 15 % голосів виборців, суттєво зменшилася [Wątor 2002: 170-171]. Відтоді в центрі уваги СДН опинився Галицький сейм. В ньому ендеки аж до 1912 р. співпрацювали з демократами в сеймовому клубі лівиці. Натомість у 1912 р. вони створили власну партійну групу на чолі з С. Гломбінським, обґрунтовуючи необхідність її існування прагненням впливати на переговори з українцями [Аркуша 2005: 160].

Із призначенням М. Бобжинського намісником, влада коронного краю відмовилася від підтримки націонал-демокра-

академії в Дублянах, а згодом професор Львівського університету Станіслав Грабський. Прихильниками ідейної платформи цієї партії була більша частина академічного сенату Львівського університету та польських студентських організацій [Качмар 2002: 48].

тичного табору. Така ситуація створила «ефект відкату» – поступове зменшення кількості учасників в партії, обмеження впливів на політичній арені, визрівання опозиційних настроїв в самому середовищі галицького політикуму. Криза стала особливо помітною після парламентських виборів 1911 р. Тоді позиції СДН у Західній Галичині істотно послабилися, натомість на сході Коронного краю націонал-демократи надалі зберігали популярність завдяки протистоянню з українцями.

Упродовж 1908-1913 рр. основні зусилля СДН зосереджувалися на боротьбі з дедалі активнішою політикою М. Бобжинського в українському питанні, що користувалася загальною підтримкою. На цьому ґрунті ендеки почали більш охоче співпрацювати зі східногалицькими консерваторами, зокрема в рамках Національної ради (вона була створена наприкінці 1906 р. на базі Центрального виборчого комітету і претендувала на роль свого роду надпартійного центру). Не менш важливою була також їх участь в межах так званого «антиблоку» (політичного союзу, що утворився на противагу «блоку» намісника та проти діяв виборчій реформі до Галицького сейму на засадах компромісу з українцями) [Ар-

куша 2005: 160]. Тому не дивно, що відставка М. Бобжинського з посади галицького намісника (1913 р.) цілком пасувала до політичних мотивів та стратегії націонал-демократів, а тогорічна перемога «антиблоку» на виборах до Галицького сейму зміцнила популярність їхніх ідей і засвідчила вектор майбутнього протистояння з українцями.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Великий вплив Національної Ліги на польське суспільство Східної Галичини, його політичну свідомість і почуття ідентичності став можливим завдяки діяльності лідерів та добре розвиненій мережі осередків як у самому Львові так і на периферії. Впливи Національної Ліги були також помітні в різного роду організаціях: освітніх, культурних, виховних, академічних, економічних і т.д. Ліга мала ефективний інструмент впливу на громадську думку – журнали, газети, спеціалізовані і професійні видання. Таким чином, ми можемо прослідкувати як через вишкіл Ліги протягом всієї її діяльності з 1893 по 1914 роки пройшла інтелектуальна і політична еліти, які після 1918 р. взяли безпосередню участь в будівництві основ незалежної польської держави – Другої Речі Посполитої.

ЛІТЕРАТУРА

- Archiwum Narodowej Demokracji / red. Jan Engelgard, Maciej Motas. Warszawa: Myśl Polska, 2013. 322 s.
- Dawidowicz A. Zygmunt Balicki (1858-1916): działacz i teoretyk polskiego nacjonalizmu. Kraków: Zakład Wydawniczy «Nomos», 2006. 302 s.
- Dokumenty do historii Ligi Narodowej 1893-1906: w setną rocznicę śmierci Zygmunta Miłkowskiego / red. Urszula Kozłowska, Tomasz Sikorski, Adam Wątor. Warszawa-Radzymin: Wydawnictwo von borowiecky, 2015. 214 s.
- Kulak T. Jan Ludwik Popławski: biografia polityczna. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1994. 245 s.
- Sikorski T., Wątor A. Liga Narodowa (1893-1928): wybór relacji / wybór, wstęp i opracowanie Tomasz Sikorski, Adam Wątor. Warszawa: Muzeum Historii Polski, 2015. 480 s.
- Sobczak M., Narodowa Demokracja wobec kwestii żydowskiej na ziemiach polskich przed I wojną światową. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, 2007. 309 s.
- Wapiński R., Narodowa demokracja (1839-1939). Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Ossolineum, 1980. 337 s.
- Wątor A. Działalność Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego w zaborze austriackim do roku 1914. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 1993. 236 s.
- Wątor A. Narodowa Demokracja w Galicji do 1918 roku. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2002. 405 s.
- Werner M. Liga Narodowa: 1887-1906: sprawozdania, odezwy, dokumenty / wstęp i opracowanie Mateusz Werner. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze «Historia Iagellonica», 2015. 345 s.
- Wolsza T. Narodowa Demokracja wobec chłopów w latach 1887-1914. Programy, działalność. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1992. 348 s.
- Wysocki R. W kręgu integralnego nacjonalizmu. Czynny nacjonalizm Dmytra Doncowa na tle myśli nowoczesnych Romana Dmowskiego. Studium porównawcze. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2014. 543 s.
- Аркуша О. Польські націонал-демократи та українське питання в Галичині на початку ХХ століття. *Вісник Львівського університету. Серія історична*. Вип. 39-40. Львів, 2005. С. 149-202.
- Зелінський М. Українське питання у публіцистичній і політичній діяльності Романа Дмовського (1888-1939 рр.): дис. канд. іст. наук: 07.00.02 - всесвітня історія. Миколаїв, 2016. 245 с.

Качмар В. Справа українського університету на тлі польсько-українських суперечностей у Галичині 1901-1908 рр. *Проблеми слов'янознавства*. Вип. 52. Львів, 2002. С. 47-58.

Чорновол І. Польські та українські політичні доктрини 70-90-х років XIX ст.: порівняльний аналіз (генеза співпраці польської націонал-демократії з українцями). *Україна модерна*. Львів, 1999. Ч. 2-3. С. 103-117.

REFERENCES

Archiwum Narodowej Demokracji / red. Jan Engelgard, Maciej Motas. Warszawa: Myśl Polska, 2013. 322 s.

Dawidowicz A. Zygmunt Balicki (1858-1916): działacz i teoretyk polskiego nacjonalizmu. Kraków: Zakład Wydawniczy «Nomos», 2006. 302 s.

Dokumenty do historii Ligi Narodowej 1893-1906: w setną rocznicę śmierci Zygmunta Miłkowskiego / red. Urszula Kozłowska, Tomasz Sikorski, Adam Wątor. Warszawa-Radzymin: Wydawnictwo von borowiecky, 2015. 214 s.

Kulak T. Jan Ludwik Popławski: biografia polityczna. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1994. 245 s.

Sikorski T., Wątor A. Liga Narodowa (1893-1928): wybór relacji / wybór, wstęp i opracowanie Tomasz Sikorski, Adam Wątor. Warszawa: Muzeum Historii Polski, 2015. 480 s.

Sobczak M., Narodowa Demokracja wobec kwestii żydowskiej na ziemiach polskich przed I wojną światową. Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, 2007. 309 s.

Wapiński R., Narodowa demokracja (1839-1939). Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Ossolineum, 1980. 337 s.

Wątor A. Działalność Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego w zaborze austriackim do roku 1914. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 1993. 236 s.

Wątor A. Narodowa Demokracja w Galicji do 1918 roku. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2002. 405 s.

Werner M. Liga Narodowa: 1887-1906: sprawozdania, odezwy, dokumenty / wstęp i opracowanie Mateusz Werner. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze «Historia Iagellonica», 2015. 345 s.

Wolsza T. Narodowa Demokracja wobec chłopów w latach 1887-1914. Programy, działalność. Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1992. 348 s.

Wysocki R. W kręgu integralnego nacjonalizmu. Czynniki nacjonalizmu Dmytra Doncowa na tle myśli nowoczesnych Romana Dmowskiego. Studium porównawcze. Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2014. 543 s.

Arkusha O. (2005) Pols'ki natsional-demokraty ta ukrains'ke pyttannia v Halychyni na pochatku XX stolittia [The Polish National Democracy and the Ukrainian Question in Halychyna at the beginning of 20th century]. *Visnyk Lvivs'koho universytetu. Seriiia istorychna – Lviv University Bulletin. Serial edition "History"*, 39-40, 149-202 [in Ukrainian].

Zelinskyi M. (2016) Ukrains'ke pyttannia u publitsystychnii i politychnii diial'nosti Romana Dmova'skoho (1888-1939 rr.): dys. kand. ist. nauk: 07.00.02. – vsesvitnia istoriia. [The Ukrainian Question in the Press and in the Political Activity of Roman Dmowski (1888-1939)] Mykolaiv [in Ukrainian].

Kachmar V. (2002) Sprava ukrains'koho universytetu na tli pols'ko- ukrains'kykh superechnosteii u Halychyni 1901–1908 rr. [The Ukrainian University's Question on the Phone of the Polish-Ukrainian Controversions in Halychyna in 1901-1908] *Problemy slov'ianoznavstva – Slavic Studies Issues*, 52, 47-58 [in Ukrainian].

Chornovol I. (1999) Pols'ki ta ukrains'ki politychni doktryny 70-90-kh rokiv XIX st.: porivnialnyi analiz (heneza spivpratsi polskoi natsional-demokratii z ukraintsiamy) [Polish and Ukrainian Political Doctrines in 1870-1890's: the Comparative Analyses (The Genesis of the Cooperation Between the Polish National Democracy and Ukrainians)] *Ukraina moderna – The Modern Ukraine*, 2-3, 103-117 [in Ukrainian].

УДК 94(470+571.54.62)«17/19»

DOI 10.34142/2313-2345.2020.58.14

Трубчанинов Микола Анатолійович

кандидат історичних наук, доцент кафедри всесвітньої історії

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

<http://orcid.org/0000-0001-8432-478X>

РОЗВИТОК МАЛИХ ФОРМ СЕЛЯНСЬКОГО ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В СЕЛЯХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ РОСІЇ В ДОРАДЯНСЬКУ ЕПОХУ

У статті аналізуються загальні масштаби, динаміка й регіональні особливості розвитку приватної ініціативи серед сільського населення в умовах індустріальної модернізації Російської імперії в кінці XVIII – на початку XX ст., оскільки ця проблема залишається однією з маловивчених сторінок в історії селянства. Особлива увага відводиться вивченню головних факторів виникнення і масштабного розвитку підсобних неземлеробських промислів у селянських господарствах Європейської Росії, досліджуються основні напрями розвитку селянських підсобно-промислових кластерів Європейській Росії, розвиток технічної еволюції та соціально-економічної організації виробництва